

19. Bullirt R. W. (1970), A. Quantitative Approach to Medieval Muslim biographical Dictionaries, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, № 13, pp. 195-211 (engl).
20. Gottheil R. J. (1908), Dhimmis and Moslems in Egypt, *Old Testament and semitic studies in memory of W. R. Harper*, Chicago, Vol. 11, pp. 315-418 (engl).
21. Petros VII. (1999), Pope and Patriarch of Alexandria and All Africa. Christianity and Islam in Dialogue, available at: <http://www.orthodoxy-islam.com/petrosviieng.htm> (engl).
22. Robson J. (1999) *Christ in Islam*, Religion, London, 162 p. (engl).
23. Triton A. (1930), *The Caliphs and their non-Muslim subjects*, London (engl).

© Мещерякова Дар'я

Надійшла до редакції 25.10.2013

УДК 343.979

МІХЕСВА ОКСАНА,

*доктор історичних наук, доцент, професор кафедри соціології управління
Донецького державного університету управління*

ТРАДИЦІЙНЕ ТА НОВАЦІЙНЕ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ПРОЯВАМ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ЗА УМОВ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ХРУЩОВСЬКОЇ ДОБИ

У статті проаналізовано державну політику в правоохоронній сфері в період хрущовської відлиги. Зокрема визначено, що ідея про поступове відмирання держави в умовах побудови комуністичного суспільства спричинила скасування ряду законодавчих актів сталінського періоду, значне пом'якшення каральної лінії, звуження дії смертної кари, розширення прав засуджених тощо. Реформування зазнала й сама правоохоронна система держави, унаслідок чого відбулося скорочення в органах внутрішніх справ з одночасним залученням різноманітних громадських організацій, трудових колективів і рядових громадян до виконання цілого ряду правоохоронних функцій (добровільні народні дружини, громадські судді, громадські помічники слідчого, громадські обвинувачі, адвокати та ін.). Наслідком цих реформ став ріст показників злочинності, після чого відбулося повернення до більш жорстких покарань за тяжкі злочини, а також розширення сфери застосування смертної кари.

Констатовано активне втручання комуністичної партії і керівництва країни в роботу правоохоронних органів, яке призводило до домінування партійної лінії над правоохоронною доцільністю, що значною мірою відбивалось на криміногенній ситуації в країні і її відображенні в офіційній статистиці.

Ключові слова: хрущовська відлига; правоохоронні органи; нормативна поведінка; нові форми соціального відчуження; добровільні громадські міліціонери; громадські судді; громадський помічник слідчого; цивільні прокурори; цивільні юристи.

Постановка проблеми. Період хрущовської "відлиги" в правоохоронному сенсі вирізнявся значними коливаннями. Спершу відбулося скасування низки законодавчих актів сталінського часу, значне пом'якшення покарань та звуження дії смертної кари. Наступна хвиля змін була зумовлена розповсюдженням ідеї про поступове відмирання держави за умов наближення до комуністичного суспільства й принесла із собою законодавче закріплення широкого залучення громадян до виконання правоохоронних функцій (від добровільних народних дружин, що виконували по суті патрульно-постові функції, до товариських судів, у яких затребуваними виявилися громадські судді, громадські помічники слідчого, громадські обвинувачувачі, адвокати та ін.). Та, зрештою, відбувся черговий поворот до більш жорстких заходів стосовно небезпечних злочинів, а також розширення сфери дії смертної кари. Відтак пропонується для розгляду період привертає увагу

через інтенсивність апробацій різних форм протидії злочинності за умов реформування суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну цінність для вивчення динаміки злочинності в радянській державі має праця російського дослідника В. В. Лунєєва, що містить як статистичні дані, так і фаховий наратив щодо пояснення точок відхилення від норми [8]. Історичні аспекти означеної проблематики знайшли своє висвітлення в російській історіографії, зокрема в працях А. В. Пижикова [7; 10; 15], Н. Б. Лебіної [6]. Доволі цікавим є й західний погляд на означені проблеми, зокрема праця В. Чалідзе [11]. В українській історіографії особливо відзначимо монографію А. А. Абдулліна й О. М. Ситника "Досвід боротьби зі злочинністю на Донбасі в 1953-1964 рр." [3], у якій ретельно, на рівні буденної діяльності, розглянуто специфіку роботи правоохоронних органів Донбасу в умовах хрущовської доби.

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

Метою роботи є дослідження результативності за провадження елементів політики зменшення ролі держави в подоланні злочинності за часів хрущовської "відлиги".

Виклад основного матеріалу. Концептуально законодавче оформлення нова кримінальна політика отримала в грудні 1958 р., коли Верховна Рада СРСР прийняла "Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік" [1]. Означений документ знайшов своє продовження в Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах Української РСР 1960-го року, затверджених Постановою Верховної Ради Української РСР.

Головними змінами в цих законах та їх практичному застосуванні стала реабілітація рівності громадян перед законом та судом, колегіальність розгляду справ у суді, гласність судових засідань, право на захист, що в цілому стало помітним відходом від практики сталінських репресій. Законодавство пом'якшувалося й у сенсі жорстокості покарань - вища міра покарання (розстріл) застосовувалася лише за навмисне вбивство за наявності обтяжуючих обставин.

Зміни в законодавстві впливали на правоохоронну діяльність. Практика боротьби зі злочинністю в другій половині 1950-х - першій половині 1960-х рр. мала суперечливий характер, зумовлений протиріччями між ідеологічним настановами та практичними заходами в цій сфері. З одного боку, на рівні влади активно декларувалася швидка перспектива побудови комуністичного суспільства (школярі, що навчалися в цей період, вивчали, що комунізм настане в 1980-му році [2]), у якому не буде місця злочинності, відповідно, непотрібними стануть держава та правоохоронні органи. З іншого, влада була свідомо щодо значного зростання показників злочинності, відтак підтримувала різноманітні ініціативи щодо посилення кримінологічних досліджень (у 1961 р. було введено єдиний централізований статистичний облік злочинності, що проводився за єдиною методикою, тож робив результати уніфікованими та порівнюваними між собою; у 1963 р. було створено Все-союзний інститут з вивчення причин і розробки заходів запобігання злочинності при Прокуратурі СРСР). Останнє свідчило, що поруч із волюнтаристськими заявами про відмирання держави й права, влада все ж таки потребувала об'єктивної інформації про злочини та динаміку їх розвитку в радянській країні.

Означена подвійність зумовлювала певні хитання в антикримінальній політиці держави. Віра в комуністичне майбутнє (поєднана з політикою економії коштів) призвела до скорочень у правоохоронних органах. Міліція УРСР повинна була зменшитися на 8,5 % (цей відсоток варіювався залежно від специфіки території, рівня злочинності тощо). На тлі зростання показників злочинності цей захід ускладнив роботу правоохоронців, обсяг навантаження яких суттєво збільшився. На думку А. А. Абдулліна, "...скорочення міліції в 1958 р. було стратегічним напрямом політики в правоохоронній сфері. Але насправді це був тактичний крок, який у цілому виявився неефективним в умовах зростання рівня злочинності. Як і мало бути в умовах авторитарного режиму, усі офіційно підтримували заходи щодо скорочення штатів, звітували про багатомільйонну економію коштів і навіть поліпшення структури міліції та ефективність її діяльності, яка постійно зростає. Насправді незабаром скорочення визнали необґрунтованими, і відбулось збільшення кількості міліції порівняно з 1958 р. ЦК КПУ й Рада Міністрів УРСР Постановою від 3 травня 1965 р. збільшили штати міліції республіки на 4000 одиниць" [3].

Одними скороченнями правоохоронної системи наприкінці 1950-х рр. не обмежилися. У контексті близької побудови комуністичного суспільства та активного залучення громадян до встановлення правопорядку, було прийняте рішення про ліквідацію загальносоюзного органу правопорядку - Міністерства внутрішніх справ СРСР (скасовано 13 січня 1960 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР). Відтоді боротьба зі злочинністю повністю лягала на республіканські структури МВС, які із січня 1962 р. були перейменовані в міністерства охорони суспільного порядку [4]. Означені зміни призвели до неузгодженості дій між республіканськими структурами, посилювали різницю в структурі та штатах на рівні республік, звужували можливості обміну досвідом та обмежували спільні дії щодо боротьби зі злочинцями, що перетинали республіканські кордони.

Певною мірою збалансувати цю ситуацію намагалися за рахунок активного залучення громадськості до процесів подолання злочинності. Із кінця 1950-х рр. правлячою партією активно популяризується проект побудови комуністичного суспільства, що передбачав значне розширення громадської участі в процесах управління державою, зокрема, у здійсненні правоохоронної функції.

Від 1958 р. в Україні з'являються різноманітні форми сприяння міліції - бригади допомоги міліції, комсомольсько-молодіжні штаби, у межах яких відпрацьовувалися практики організованого громадського протистояння злочинності. 2 березня 1959 р. прийнято Постанову ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР "Про участь трудящих в охороні громадського порядку в країні", яка закріпила повноваження "народної міліції" (за якою в подальшому закріпиться назва "добровільна народна дружина", або "ДНД", та яка проіснує фактично до розпаду СРСР); упроваджувала відкриті судові процеси над порушниками на заводах, фабриках, у колгоспах.

Указами Президії Верховної Ради СРСР від 15 лютого 1962 р. "Про посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я та гідність працівників міліції та народних дружинників" та від 4 квітня 1962 р. "Про застосування заходів впливу за злісне невідкорення законному розпорядженню або вимозі співробітника міліції або народного дружинника" [5] функції та права народного дружинника у сфері охорони громадського порядку фактично дорівнювалися до функцій та прав працівників правоохоронних органів. Патрулювання вулиць міліцією було перенесено на більш пізній час. До виходу міліцейських патрулів функції охорони суспільного порядку поклалися на дружинників.

Незважаючи на поступове законодавче оформлення статусу дружинника, їхні лави не швидко поповнювалися представниками громадськості. Постачальником кадрів для подібних структур могли б бути громадські об'єднання, що є природною складовою громадянського суспільства. Однак, попри лібералізаційні процеси в країні Рад, значного відступу від політичного конструкту не відбулося - радянське суспільство не продукувало реальної громадянської активності. Громадські структури правопорядку створювалися за вказівками партійно-комсомольських кіл, ними ж контролювалися та діяли на підставі отриманих вказівок. Через це їхню взаємодію із правоохоронними органами важко визнати партнерською. На думку Н. Лебіної, винайдення цілої низки "громадських" способів впливу на порушників було вимушеним заходом за умови зростання показників злочинності та нездатності влади впоратися із цією проблемою в суспільстві [6], що вийшло з режиму жорсткого контролю, характерного для сталінських часів. Тож зовнішня декларативність значущості

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

громадської діяльності в цьому напрямку була вкрай потрібним для влади кроком, що компенсував скорочення правоохоронних органів на тлі реального зростання показників злочинності. Відповідно, не спрацював і добровільний сценарій поповнення лав народної дружини. Уже на початку 1960-х рр. керівництво партії вдалося до добровільно-примусового способу поповнення лав "народних захисників порядку". Підприємства отримували розкладки щодо чергувань у ДНД. Відповідно керівництво цих підприємств мусило забезпечувати та контролювати ці чергування, а також розробити певний мотиваційний механізм для тих, хто погоджувався у свій вільний час виконувати правоохоронні функції. Роботу в народній дружині зазвичай компенсували додатковими вихідними. Останнє позначалося на самому ході виробничого процесу, утворюючи замкнене коло в запропонованих новаціях. Скорочення штатів міліції вимагало залучення громадян, а залучення громадян відволікало їх від основної роботи - одні проблеми породжували інші.

Розширення діяльності "народної міліції" супроводжувалося ще однією складною проблемою. На підставі першої ж Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів стосовно участі трудящих в охороні громадського порядку (від 2 березня 1959 р.) та в руслі настанов партії радянська судова система починає широко застосовувати практику "передавання на поруки" - на плечі трудових колективів перекладалася проблема розгляду, засудження та перевиховання звинуваченого, навіть у разі, якщо трудовий колектив не висловлював гарячого бажання виховувати направлених до них порушників. Надмірно активне застосування цього закону призвело до того, що чимала кількість звинувачених у важких злочинах фактично уникали відповідальності. У 1959 р. 33,7 % від усіх судових справ передавалися до товариських судів або на поруки трудових колективів, "... у другій половині 1959 р. були передані на поруки трудящим 577 осіб, що вчинили розбійні напади, 116 - навмисні вбивства, 222 - зґвалтування. У гонитві за показниками роботи з громадськістю декотрі судді просто нав'язували колективам на перевиховання осіб, яких там не тільки не бажали бачити, а навпаки, вимагали засудження" [7]. Означені моменти цілком можемо розглядати як суб'єктивні чинники, що поруч з об'єктивними причинами зростання кількості злочинів в СРСР, дали значний приріст показників у 1961 р. - 34,7 % (відносно 1956 р., рівень злочинності в якому взятий за 100 %). Партійна реакція на надмірний "лібералізм деяких судових працівників" у сукупності із посиленням репресій по важких злочинах (ідеться про розширення застосування смертної кари до звинувачених у скоєнні навмисних вбивств, крупних розкрадачів соціалістичного майна, злісних хуліганів тощо) призвела до зворотної динаміки в показниках: у 1962 р. темп приросту зареєстрованих злочинів в СРСР склав 0,4 %, у 1963 - мінус 9,8 %, у 1964 - мінус 4,8 % відносно показників за 1956 р. [8].

Ще однією формою громадського сприяння міліції були *товариські суди*. Положення про товариські суди в Україні було прийняте в 1961 р., додатки та зміни до нього - у 1963 р. За цими документами сфера діяльності товариських судів охоплювала роботу з профілактики правопорушень, виховної роботи стосовно винних. З початку 1960-х рр. це були виборні громадські органи, що тісно співпрацювали з ДНД (останні передавали справи значної частини затриманих правопорушників на розгляд саме в товариські суди). Про результати своєї роботи товариські суди звітували перед зборами трудових колективів.

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

На розгляд цих судів передавалися справи, що не становили значної суспільної небезпеки. Смісловим навантаженням цієї громадської інституції була швидше популяризація правових норм, закріплення в масовій свідомості уявлень про правильне та неправильне через активізацію громадського осуду вчинків тих, чії справи розглядалися. Товариські суди розглядали випадки "...образ, наклепу, заподіяння навмисних легких тілесних ушкоджень або побоїв, на що припадало 35,7 % з усіх розглянутих справ про злочини, а також розгляд дрібних розкрадань державного та громадського майна, частка яких становила 31,9 %" [9].

Аналогічні товариські суди діяли і в сільській місцевості "...у складі 9-25 осіб, що обиралися відкритим голосуванням на загальних зборах громадян (сільських сходах) за умови проживання на означеній території не менше двох років" [10]. Засідання товариських судів проходили в позаробочий час.

На початку 1960-х рр., разом із ДНД та товариськими судами з'являються й інші експериментальні форми залучення громадськості до правоохоронної діяльності. З міліцією активно співпрацювали *громадські дільничні уповноважені* (обиралися на зборах колективів трудящих; на них покладали чимало повсякденної рутинної роботи міліції - розгляд скарг та заяв громадян, роз'яснювальна робота щодо різноманітних аспектів правоохорони, заходи проти безпритульності, боротьба із порушеннями дорожнього руху та порядку на вулицях тощо) та *позаштатні працівники міліції* (на цю роботу висувалися найбільш досвідчені дружинники, що добре проявили себе під час роботи, а також професіонали-правоохоронці пенсійного віку; проводили здебільшого аналітичну роботу з вивчення чинників, специфіки злочинності, особливостей скоєння певних видів злочину, а також активно проводили роз'яснювальну роботу в трудових колективах з питань права та правоохорони). Як додаткові структури колективного осуду правопорушників діяли *громадські комісії з профілактики правопорушень*. Не меншу профілактичну роль відігравали інститути шефства, "взяття на поруки", а також ініціювання громадської боротьби за дім, вулицю, село чи місто тощо зразкового порядку.

Фактично всі ці заходи повинні були активізувати в суспільстві так званий груповий контроль - коли найбільше оточення потенційного правопорушника починало пильно його контролювати та вдавалось до колективних заходів осуду й покарання. Але в цілому всі ці громадські заходи не стали ефективним засобом боротьби зі злочинністю. На думку В. Чалідзе, радянська публіка не була занадто чутливою до "державного виховання" через лицемірство та подвійність усіх цих заходів: "Усі добре розуміють, що на зборах люди кажуть часто зовсім не те, про що думають, що вихователь на лекції або на мітингу також часто говорить не те, про що думає, часто бреше в очі присутнім, знає, що бреше, і всі інші знають про це, але вважається, що так потрібно, і до цього звикли всі, тож і розумні поради вихователя не знаходять відгуку в душах тих, кого він виховує" [11].

Усвідомлення наявності дисбалансу між ідеологічно бажаним та реальним криміногенним фоном, розуміння обмеженого характеру громадських заходів у подоланні злочинності та їх низької ефективності, призвели до низки кроків стосовно посилення кримінальних репресій. Так, 5 травня 1961 р. побачив світ Указ Президії Верховної Ради СРСР "Про посилення боротьби з особливо небезпечними злочинами" [12], націлений на розширення дії смертної кари за злочини, пов'язані з виготовленням фальшивих грошей у значних обсягах, за розкрадання державного майна у великих

розмірах, за повторні кримінальні дії невинних злочинців, які вступали в конфлікт із адміністрацією або іншими ув'язненими, заважаючи їм виправлятися тощо.

Наступними кроками влади стало посилення відповідальності за з'ясування (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 15 лютого 1961 р.) [13] та хабарництво (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 20 лютого 1962 р.) [14].

Важливим специфічним моментом у правоохоронній діяльності того часу також є те, що за часів М. С. Хрущова розширюється використання психіатрії в кримінальному процесі [15]. У першу чергу це торкалося так званих "контрреволюційних злочинців", що неоднозначно сприймалися суспільством та знаходили як гарячих противників подібних процесів та покарань, так, і навпаки, не менш гарячих прихильників посилення репресій, продовження сталінської каральної лінії проти "ворогів народу". За таких умов визнання звинуваченого психічно неосудним якоюсь мірою розв'язувало іміджеві проблеми влади та органів державної безпеки та започатковувало "психіатричну" традицію в каральній системі Радянського Союзу, що активно буде застосовуватися надалі до широкого кола критично налаштованих членів радянського суспільства. На думку В. В. Лунєєва "...значна питома вага засуджених за антирадянську агітацію в структурі особливо небезпечних державних злочинів свідчить про те, що й після хрущовського потепління репресивна діяльність КДБ структурно не змінилась. Як і його попередники, він більше половини своїх зусиль спрямовував на боротьбу з інакодумством... Фактична боротьба з інакодумством була значно ширшою, ніж це фіксувалося у виразах. Скільки людей знаходилося "під ковпаком" спецслужб, притягалося до кримінальної відповідальності, арештовувалося, відправлялося у психіатричні лікарні, виганялося з роботи та всіляко утискалося, нам не відомо" [16].

Необхідно враховувати й природний опір, який чинила правоохоронна система тим лібералізаційним заходам, що відбувалися в країні. Значна кількість працівників правоохоронної системи на момент призначення М. С. Хрущова мали чималий стаж роботи, становлення більшості з них як професіоналів відбулося в попередні часи - і це не могло не позначитися на специфіці їхньої роботи за нових умов через значну соціальну інерцію. Більшість цих працівників продовжували діяти "старими методами", викликаючи як невдоволення з боку населення, так і звинувачення в поганій роботі з боку керівництва країни та місцевих партійних структур. Означені стратегії правоохоронців ставали можливими в тому числі й через неоднозначність законодавчої бази, її перехідний стан до кінця 1950-х рр., зумовлений її постійним переглядом, корегуванням, адаптацією до нової соціальної ситуації.

У **висновках** зазначимо, зміна керівної лінії в бік пом'якшення каральної функції в державі в сукупності із соціальним експериментаторством призводили до суттєвих змін у загальних показниках правопорушень (що почали стрімко збільшуватися), а також забезпечили зміни й у самій сутності злочинів. З одного боку, відбувалася суспільна реабілітація правоохоронної системи через зменшення репресивного тиску на населення, виведення "кримінальної" та "правоохоронної" проблематики в публічний дискурс, повернення судовій системі публічності, підвищення уваги до дотримання процесуальних норм, значне розширення прав звинувачених. З іншого, спостерігалися непродуманість та певний популізм заходів у сфері права, розрахованих на швидкий політичний ефект (особливо це стосувалося першої ж амністії, виголошення якої не супровод-

жувалося виваженим планом соціальної реабілітації та адаптації звільнених, їх подальшого працевлаштування тощо). Означені популістські заходи примушували робити додаткові кроки щодо пом'якшення "досягнутого ефекту" - відчутного зростання показників злочинності.

Елементами політики зменшення ролі держави в подоланні злочинності (що формувалася в руслі загальної лібералізації суспільства, визнанні несумісності злочинності та соціалістичного способу буття тощо) стали скорочення в органах внутрішніх справ з одночасним залученням різноманітних громадських організацій, трудових колективів до процесу подолання злочинності. Організовані представники соціуму активно долучалися до процесів викорінювання злочинності, яка розглядалася не з урахуванням природних причин, а подавалася як проблема певної категорії людей, нестійких та несвідомих, на яких впливають "пережитки минулого" або згубні ідеології "речизму", "користолобства" тощо.

Протягом означеного часу спостерігалось тісне переплетення об'єктивних та суб'єктивних чинників криміногенної ситуації в країні. Керівництво країни активно втручалось в роботу правоохоронних органів, фактично підпорядкувавши їх партійним структурам через практику призначення на посади за критерієм партійності та подальший вплив на члена партії через партійні осередки. Такий вплив призводив до домінування партійної лінії над правоохоронною доцільністю, що значною мірою позначалося на загальній криміногенній ситуації в країні та її відображенні в тогочасній статистиці.

Одним із головних протиріч цього часу стало поєднання важливих кроків щодо вдосконалення правоохоронної діяльності (через посилення уваги до кадрів, структурні зміни, посилення аналітичної роботи у вивченні статистики злочинності та результативності правоохоронних органів тощо) із бажанням продемонструвати переваги соціалістичного способу буття (що виявлялися в замовчуванні певних кримінальних проявів, штучного зниження їхньої ваги через зменшення відповідальності, відвертого ігнорування проблеми та її глибинних причин тощо). Не менші протиріччя спостерігалися й у проведенні каральної лінії держави: з одного боку, було зроблено значний крок від сталінської каральної системи за рахунок розширення прав підслідних та дотримання процесуальних правил, що призвело до пом'якшення репресивного тиску на населення, з іншого - система зберігала в цілому своє ставлення до інакодумців, що правда вдаючись до нових форм їх соціальної ізоляції, наприклад, через застосування до них психіатричних заходів. Означені моменти утруднювали закріплення нового формату нормативної поведінки у свідомості пересічних громадян, а також викликали до життя "подвійні стандарти", дисбаланс між тим, що декларувалося, і тим, що відбувалося насправді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Об утверждении Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик // Ведомости Верховного Совета ССР. - 1959. - № 1. - Ст. 6.
2. Інтерв'ю з Барабаш І. О., 1947 р. народж., уродж. м. Чернівці. На момент навчання у школі проживала з батьками у м. Скадовську, Херсонської області. - Архів автора.
3. Абдуллін А. А. Досвід боротьби зі злочинністю на Донбасі в 1953 - 1964 рр. / А. А. Абдуллін, О. М. Ситник. - Донецьк: Норд-прес, 2005. - С. 82.
4. Мулукаев Р. С. История отечественных органов внутренних дел / Р. С. Мулукаев, А. Я. Малыгин, А. Е. Епифанов. - М.: NOTA BENE Медиа Трейд Компания, 2005. - С. 269.
5. Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах: у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратєв. - К.: Генеза, 2000. - Т. 3: 1946-1990. - С. 614.

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

6. Лебина Н. Б. Обыватель и реформы. Картины повседневной жизни горожан в годы нэпа и хрущевского десятилетия / Н. Б. Лебина, А. Н. Чистиков. - СПб. : Изд-во "Дмитрий Буланин", 2003. - С. 270.

7. Пыжиков А. В. Хрущовская оттепель. 1953-1964 гг. [Электронный ресурс] / А. В. Пыжиков. - М. : Олма-Пресс, 2002. - 512 с. (Разд. 7). - Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/195246/read>.

8. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев. - М. : Изд-во НОРМА, 1997. - С. 64.

9. Абдуллин А. А. Указ. праця. - С. 179.

10. Пыжиков А. В. Указ. праця.

11. Чалидзе В. Уголовная Россия / В. Чалидзе. - М. : Терра, 1990. - С. 323.

12. Об усилении борьбы с особо опасными преступлениями. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 5 мая 1961 года // Ведомости Верховного Совета СССР. - 1961. - № 19. - Ст. 207.

13. Михайленко П. П. Указ. праця. - С. 332.

14. Там само. - С. 288-289.

15. Пыжиков А. В. Указ. праця.

16. Лунеев В. В. Указ. праця. - С. 185.

Михеева Оксана,

*доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры социологии управления
Донецкого государственного университета управления*

ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ УГОЛОВНЫМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В СОВЕТСКОЙ УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА ХРУЩЕВСКОГО ПЕРИОДА

В статье проанализирована государственная политика в правоохранительной сфере в период хрущевской оттепели. В частности определено, что идея о постепенном отмирании государства в условиях построения коммунистического общества повлекла отмену ряда законодательных актов сталинского периода, значительное смягчение карательной линии, сужение действия смертной казни, расширение прав осужденных и т.д. Реформированию подверглась и сама правоохранительная система государства, вследствие чего произошло сокращение в органах внутренних дел с одновременным привлечением различных общественных организаций, трудовых коллективов и рядовых граждан к выполнению целого ряда правоохранительных функций (добровольные народные дружины, общественные судьи, общественные помощники следователя, общественные обвинители, адвокаты и др.). Следствием этих реформ стал рост показателей преступности, после чего произошел возврат к более жестким наказаниям за тяжкие преступления, а также расширение сферы применения смертной казни.

Констатируется активное вмешательство коммунистической партии и руководства страны в работу правоохранительных органов, которое приводило к доминированию партийной линии над правоохранительной целесообразностью, что в значительной мере отражалось на криминогенной ситуации в стране и ее освещении в официальной статистике.

Ключевые слова: хрущевская оттепель; правоохранительные органы; нормативное поведение; новые формы социального отчуждения; добровольные общественные милиционеры; общественные судьи; общественный помощник следователя; гражданские прокуроры; гражданские юристы.

Mikheieva Oksana

Doctor of Historical Science

Professor of the department Sociology of Management at Donetsk State University of Management

TRADITIONS AND NOVATIONS IN COMBATING AGAINST CRIMINAL OFFENSES IN THE SOVIET UKRAINE IN A LIBERALIZED SOCIETY DURING THE KHRUSHCHEV'S PERIOD

State policy in the field of law enforcement during the Khrushchev's period wasn't a stabile. The first wave of changes was associated with the abolition of some legislative acts of the Stalinist period, a significant softening of punitive line, narrowing of the scope of capital punishment, empowerment convicted people etc. On the one hand, these steps are partially rehabilitating the Soviet law enforcement. On the other hand, government actions were unreasoned and populist, designed for quick political effect.

The next wave of change was due to the spread of the idea of the gradual withering away of the state in terms of building a communist society. As a consequence of this ideology was the reduction of employees in the field of law enforcement and attracting a variety of civic organizations, labor groups and citizens to fulfill a variety of law enforcement functions (voluntary civil police, civil judges, civil assistant investigator, civilian prosecutors, civil lawyers, etc.).

And finally, the soviet leadership made steps in the field of law enforcement toward stricter penalties for serious crimes, as well as expanding the scope of the death penalty.

The country's leadership was actively intervened in the work of law enforcement. Communist Party took control the law enforcement agencies due to the appointment to senior positions along party lines and managing work of party members through the party cell.

One of the major controversies of the time was mixing the steps to improve of law enforcement sphere (increased attention to the frames, structural changes, strengthening analytical work in the study of crime statistics), with a desire to demonstrate the advantages of the socialist way of life (which was manifested in the silencing of certain criminal manifestations, artificially lowering their significance by reducing the liability on them, outright ignoring problems and their causes, etc.).

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

Contradictions were observed in the conduct of state punitive line too. On the one hand, it was a significant step up from the Stalinist penal system by expanding the rights of prisoners, procedural rules, which led to a softening of the repressive pressure on the population.

On the other hand, the state retained its attitude to dissent; applying the new forms social exclusion of dissidents, for example, applying to them the impact of psychiatric measures.

These moments hampered consolidation of the new format of normative behavior in the minds of ordinary citizens, and gave rise to "double standards", the imbalance between what is declared and what actually happened.

Key words: *Khrushchev thaw; law enforcement; normative behavior; new forms social exclusion; voluntary civil police; civil judges; civil assistant investigator; civilian prosecutors; civil lawyers.*

REFERENCES

1. On approval of the Principles of Criminal Legislation of the USSR and the Union Republics (1959), *Bulletin of the USSR Supreme Soviet*, № 1, art. 6 (rus).
2. Interview with Barabash, Irina, 1947 was born., Chernivtsi. At the time when she went to school, she lived with she's parents in Skadovsk, Kherson region.
3. Abdullin A. (2005), The experience of fighting crime in the Donbass in 1953-1964, Donetsk, p. 82 (ukr).
4. Mulukaiev R. S., Malygin A. Ya., Yepifanov A. Ye. (2005), History of domestic law enforcement agencies, Moscow, p. 269 (rus).
5. Mykhailenko P., Kondratiev I. (2000), History of Ukraine in the police documents and materials, Kiev, Vol. 3: 1946-1990, p. 614 (ukr).
6. Lebina N. B., Chistikov A. N. (2003), Babbitt and reform. Paintings of everyday life of the citizens in the years of NEP and Khrushchev's decades, St. Petersburg, p. 270 (rus).
7. Pyzhikov A. (2002), Khrushchev's thaw. 1953-1964 (Part 7), available at: <http://lib.rus.ec/b/195246/read> (rus).
8. Luneyev V. V. (1997), Crime in the XXth century. Global regional and Russian trends, Moscow, p. 64 (rus).
9. Abdullin A. (2005), The experience of fighting crime in the Donbass in 1953-1964, Donetsk, p. 179 (ukr).
10. Pyzhikov A. (2002), Khrushchev's thaw. 1953-1964 (Part 7), available at: <http://lib.rus.ec/b/195246/read> (rus).
11. Chalidze V. (1990), Criminal Russia, p. 323 (rus).
12. On the reinforcement of serious crime. Decree of the Presidium of the Supreme Soviet on May 5th, 1961 (1961), *Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR*, vol. 19, art. 207 (rus).
13. Mykhailenko P., Kondratiev I. (2000), History of Ukraine in the police documents and materials, Kiev, Vol. 3: 1946-1990, p. 332 (ukr).
14. Mykhailenko P., Kondratiev I. (2000), History of Ukraine in the police documents and materials, Kiev, Vol. 3: 1946-1990, pp. 288-289 (ukr).
15. Pyzhikov A. (2002), Khrushchev's thaw. 1953-1964 (Part 7), available at: <http://lib.rus.ec/b/195246/read> (rus).
16. Luneyev V. V. (1997), Crime in the XXth century. Global regional and Russian trends, Moscow, p. 185 (rus).

© Міхеєва Оксана

Надійшла до редакції 08.11.2013

УДК 94 (0.036) (477) "1930"

МОЛОТКІНА ВАЛЕНТИНА,

*доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії та культури України
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди*

ВИЛУЧЕННЯ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ІНАКОМИСЛЕННЯМ В УКРАЇНІ В 1930-ті рр.

У статті аналізуються основні причини проведення масових вилучень друкованих видань з обігу в радянській Україні в 1930-і рр. Показано, що в умовах формування тоталітарного суспільства й розгалуженої адміністративно-бюрократичної системи контролю за видавництвами та друкованими виданнями вся друкована продукція ретельно вивчалася на предмет її відповідності ідеологічній політиці держави. Особливо системному політичному контролю та ідеологічному редагуванню підлягала українська книга, у якій найчастіше, за твердженням влади, "проводилися дрібнобуржуазні націоналістичні погляди". Конфіскації підлягали книжки, у створенні передмови чи в редагуванні, упорядкуванні яких брали участь так звані "шкідники" та "націоналісти". Вилучалися твори авторів-"ворогів народу" та книги, авторами яких були репресовані партійно-радянські керівники.

Ключові слова: *бібліотека; видавництво; видавнича справа; друкована продукція; ідеологія; книги; література; цензура.*

Постановка проблеми та стан її вивчення. Систематичний нагляд та контроль за всіма видами друкованої продукції, яка ретельно вивчалася на предмет її

відповідності ідеологічній політиці держави, в 1930-х роках здійснювала державна цензурна структура (Наркомос УСРР із його структурними підрозділами Голов-

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.